

CHODECCY A WYPRAWA MOŁDAWSKA Z 1509 ROKU

KATARZYNA NIEMCZYK

ABSTRACT. *Family Chodecki and the Moldavian expedition from 1509.*

The article discusses the problem of the relations between the Kingdom of Poland and Moldova. The focus is especially on the conflict in 1509 and the role the Chodecki's family played in it. Bogdan III – hospodar of Moldova who was desperately trying to find an ally, was able to give Pokuttya back to Poland in exchange for Polish agreement for his marriage with king's sister Elisabeth. The mother and namesake of the latter – Elisabeth Habsburg did not accept this proposal. Bogdan however counted on the support from Stefan of Chodcza. As a result of negotiations, Pokuttya was returned to Poland. However, Bogdan did not receive Elisabeth's hand. Bogdan blamed Stanislaw of Chodcza for this failure. The 1509 expedition was meant as a revenge not only on Poland but also on Chodecki's family.

STRESZCZENIE. Artykuł poświęcony został problemowi relacji polsko-mołdawskich ze szczególnym uwzględnieniem konfliktu z roku 1509 i roli, jaką odegrała w nim rodzina Chodeckich. Bogdan III – hospodar mołdawski poszukując wsparcia strony polskiej zaofiarował zwrot Pokucia w zamian za rękę siostry Aleksandra Jagiellończyka – Elżbiety. Jako że niechętna była temu pomysłowi matka kandydatki na żonę - Elżbieta Rakuszanka, Bogdan liczył na pomoc Stanisława z Chodcza - zaufanego królowej. W wyniku zawartego układu zwrócił Polsce Pokucie. Kiedy nie dano mu jednak Elżbiety za żonę, hospodar, czując się oszukanym, cały swój gniew skupił na Stanisławie. Wyprawa z 1509 roku jest nie tylko odwetem uczynionym na Polsce, ale także na rodzinie Chodeckich.

Autor: Katarzyna Niemczyk, Uniwersytet Śląski, Instytut Historii, ul. Bankowa 11, 40-007 Katowice, Polska, katarzyna.niemczyk@us.edu.pl

Keywords: Stanislaw of Chodcza, Bogdan III the One-Eyed, Pokuttya, Moldova

Słowa kluczowe: Stanisław z Chodcza, Bogdan III Jednooki, Pokucie, Mołdawia

Balcanica Posnaniensia. Acta et studia, XXIV, Poznań 2017, Wydawnictwo Instytutu Historii UAM, pp. 31–43, ISBN 978-83-65663-50-4, ISSN 0239-4278. Polish text with a summaries in English and Polish.

doi.org/10.14746/bp.2017.24.3

Poszerzenie południowo-wschodnich granic państwa polskiego w XIV i XV wieku w znacznym stopniu zmieniło sytuację polityczno-społeczną kraju. Południowo-wschodnie krańce państwa polskiego były teraz narażone na ataki zarówno Tatarów, jak i Mołdawian, a i zagrożenie ze strony Turcji stało się nieporównywalnie bliższe. Wzrosło zainteresowanie gospodarstwami mołdawskim i wołoskim, które znalazły się teraz w strefie wpływów zarówno Polski, Węgier, jak i Turcji zmuszone były

do lawirowania pomiędzy tymi państwami. Ciągłe zagrożenie ze strony południowo-wschodnich sąsiadów wymagało zreformowania wojska oraz systemu podatkowego umożliwiającego finansowanie stałej armii, z którym to problemem zmierzyć się musieli w szczególności Aleksander Jagiellończyk i Zygmunt Stary¹. Jednakże z kwestią poszerzenia południowo-wschodnich granic państwa polskiego wiązała się jeszcze jedna ważna sprawa. Mianowicie uzyskanie nowych terytoriów otwierało także nowe możliwości kariery dla szlachty polskiej, która coraz lepiej je wykorzystywała. Już od czasów Władysława Jagiełły obserwuje się proces powolnego przemieszczania się rycerstwa głównie z terenów Śląska i Małopolski na obszar Rusi, gdzie często otrzymywało dobra w dowód uznania za służbę monarsze². W drugiej połowie XV wieku zjawisko to przybrało zdecydowanie na sile. Przyczyn takiego stanu rzeczy było kilka. Przede wszystkim, zmiana granic państwa polskiego i uzyskanie nowych nabytków na południowym-wschodzie stwarzały potrzebę rozciągnięcia na te ziemie sieci administracyjnej, w celu lepszego powiązania ich z krajem. Z tym z kolei wiązało się ustanowienie nowych urzędów, których piastowanie otwierało nie tylko drogę do kariery, ale było także gwarancją uzyskania sporych dochodów. Ponadto, wraz przesunięciem południowo-wschodnich granic państwa polskiego wzrosło realne zagrożenie ze strony Tatarów czy Mołdawian, wobec czego niezbędna stała się reforma wojska i ustanowienie stałej armii. Kariera wojskowa stwarzała zatem nowe możliwości osiągnięcia awansu politycznego³. Organizowane raz po raz wyprawy przeciw Mołdawianom czy Tatarom dawały okazję do zasłużenia się na polu walki i tym samym uzyskania w nagrodę intratnych urzędów, bądź nadań ziemskich. Te ostatnie, to właśnie trzecia, kluczowa przyczyna zaangażowania szlachty polskiej w politykę mołdawską. Dobra nadawane przez monarchę w dowód uznania za służbę, były na wschodzie nieporównywalnie większe niż te otrzymywane w Koronie, co wynikało z jednej strony z naturalnej chęci roztoczenia nad nowo pozyskanymi ziemiami lepszej kontroli, z drugiej

¹ Szerzej na temat sytuacji skarbowo-wojskowej w Polsce, jak i planowanych reform, zob. A. Blumenstok, *Plany reform skarbowo-wojskowych w pierwszej połowie panowania Zygmunta Starego*, „Przewodnik Naukowy i Literacki” 1888, t. 16, cz. 3, s. 203 i n.; idem, cz. 4, s. 305 i n.; A. Wyczański, *Z dziejów reform skarbowo-wojskowych za Zygmunta I. Próby redukcji pospolitego ruszenia*, „Przegląd Historyczny” 1952, t. 43, s. 293.

² *Материалы для истории взаимных отношений России, Польши, Молдавии, Валахии и Турции в XIV–XVI вв.* собр. В. А. Уляницким, Москва 1887 (dalej: Uljanicki), nr 13; A. Borzemeski, *Sprawa pokucka za Aleksandra*, „Przegląd Powszechny” 1889, t. 24, z. 10, s. 173.

³ Znakomity przykład osiągnięcia ogromnych sukcesów politycznych dzięki służbie w wojsku stanowi rodzina Kamienieckich. Rodzina ta po okresie zupełnego kryzysu przypadającego na połowę XV wieku, a spowodowanego niegospodarnością i brakiem wyczucia politycznego Marcina z Moskorzewa, zdołała powrócić na szczyt. Następne pokolenie, przedstawicielami którego byli Marcin, Mikołaj i Jan Kamienieccy właśnie dzięki karierze wojskowej zdołało awansować do grona najbardziej zaufanych osób kolejnych Jagiellonów przełomu XV i XVI wieku, zob. K. Niemczyk, *Kamienieccy herbu Pilawa. Z dziejów kariery i awansu szlachty polskiej do roku 1535/6*, Katowice 2016, passim. O postępkach Marcina Moskorzewskiego: J. Kurtyka, *Z dziejów walki szlachty ruskiej o równouprawnienie: represje lat 1426–1427 i sejmiki roku 1439*, „Roczniki Historyczne” 2000, t. 66, s. 91–96. Przedruk: idem: *Podole w czasach jagiellońskich. Studia i materiały*, opr. M. Wilamowski, Kraków 2011, s. 34–39.

zaś z faktu, że w Koronie dóbr do rozdysponowania było zdecydowanie mniej⁴. Toteż szlachta licząc na uzyskanie nowych urzędów, jak i na zdobycie sporej wielkości nadań ziemskich, chętnie angażowała się w politykę południowo-wschodnią. Jedną z rodzin, która te nowe możliwości wykorzystywała była rodzina Chodeckich.

Korzenie Chodeckich prowadzą do Umienia i Lubina w ziemi dobrzyńskiej⁵. Pierwszym przedstawicielem rodziny, który dostrzegł możliwości, jakie stwarzało zaangażowanie się w prowadzoną przez państwo polskie politykę południowo-wschodnią był Mikołaj Parawa z Lubina. Chcąc wykorzystać nadarzącą się sytuację, wyruszył jako rycerz Władysława Jagiełły na Ruś, by tam szukać możliwości awansu politycznego⁶. Decyzja ta miała okazać się bardzo szczęśliwa, już bowiem w 1432 roku otrzymał od króla w dowód uznania 200 grzywien zapisanych na Janczynie i pięciu wsiach w powiecie lwowskim, zaś rok później kolejny zapis 200 grzywien, tym razem na Rohatynie i dziewięciu wsiach w powiecie halickim⁷. W roku 1443 otrzymał urząd starosty halickiego⁸. Brał także udział w bitwie pod Krasną koło Vaslui, w której zginął⁹. Liczne nagrody, jakie Mikołaj uzyskał dzięki zasługom odniesionym na południowym-wschodzie pozwoliły mu zbudować sporych rozmiarów majątek w ziemi lwowskiej, halickiej i trembowelskiej. Zgromadzone dobra ziemskie przypadły zaś w spadku jego bratankowi Stanisławowi z Chodcza¹⁰, który przejął po Mikołaju dodatkowo starostwo halickie w 1452 roku¹¹, a następnie objął

⁴ Szerokie badania nad „migracją” szlachty polskiej na Ruś, głównie z terenów Śląska, prowadził Jerzy Sperka, *Początki osadnictwa rycerstwa śląskiego na Rusi Czerwonej*, „Княжа доба: історія і культура” 2010, nr 3, s. 278–301; idem, *Zarys migracji rycerstwa śląskiego na ziemi Rusi Koronnej w okresie panowania Władysława Jagiełły*, „Княжа доба. Історія і культура” 2011, nr 4, s. 221–229; idem, *Otoczenie Władysława Opolczyka w latach 1370–1401. Studium o elicie władzy w relacjach z monarchą*, Katowice 2006, s. 84–90; idem, *Z dziejów migracji rycerstwa śląskiego na ziemie Rusi Koronnej w końcu XIV i w początkach XV wieku (wstępne rozpoznanie)*, w: *Narodziny Rzeczypospolitej. Studia z dziejów średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych*, red. T. Jurek, W. Bukowski, Kraków 2012, t. 1, s. 519–548.

⁵ W. Pociecha, *Stanisław Chodecki*, Polski Słownik Biograficzny (dalej: PSB), Kraków 1937, t. 3, s. 351. Autor wyprowadza Chodeckich od Mikołaja Parawa z Lubina; J. Kamiński, *Otto z Chodcza. Wojewoda krakowski: próba monografii historycznej*, Złoczów 1911, s. 3; J. Bieniański, *Elita ziemi dobrzyńskiej w późnym średniowieczu i jej majątki*, w: *Stolica i region. Włocławek i jego dzieje na tle przemian Kujaw i ziemi dobrzyńskiej*, red. O. Krutt-Horonziak, L. Kajzer, Włocławek 1995, s. 36; S. Szybkowski, *Pochodzenie Chodeckich herbu Ogon oraz ich związki rodzinne z Umieńskimi i Lubińskimi*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie” 2016, t. 8, nr 12, s. 241, 257, Autor w swym artykule sprostował wiele niejasności dotyczących genealogii i pochodzenia Chodeckich, w szczególności kwestię umiejscowienia w drzewie genealogicznym Andrzeja Miłośnika z Lubina.

⁶ W. Pociecha, *Stanisław Chodecki*, op. cit., s. 351.

⁷ Ibidem.

⁸ *Urzednicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku (ziemie halicka, lwowska, przemyska, sanocka)*. Spisy, opr. K. Przyboś, Wrocław 1987, t. 3, z. 1, nr 332 (dalej: Urz. Rus.); zob. też: W. Pociecha, *Stanisław Chodecki*, s. 352.

⁹ W. Pociecha, *Stanisław Chodecki*, op. cit., s. 351; S. Szybkowski, *Pochodzenie Chodeckich*, op. cit., s. 257.

¹⁰ J. Kamiński, *Otto z Chodcza*, op. cit., s. 3; S. Szybkowski, *Pochodzenie Chodeckich*, op. cit., s. 257.

¹¹ Urz. Rus., nr 334.

starostwa kamienieckie (1461)¹² i trembowelskie (1471)¹³. W 1460 r. przejął kasztelanę lwowską¹⁴, w 1462 został wojewodą podolskim¹⁵, a w 1465 wojewodą ruskim¹⁶. Zastąpił jako zaangażowany wojownik na południowo-wschodnich krańcach państwa polskiego¹⁷, zmarł w 1474 roku pozostawiając po sobie, z małżeństwa z Barbarą Pilecką, cztery córki i ośmiu synów: Mikołaja, Jana, Stanisława, Piotra, Andrzeja, Spytka, Ottona i Rafała¹⁸. Idąc w ślady ojca, również i oni swą karierę związali z południowo-wschodnią polityką Jagiellonów. Szczególne zaś sukcesy odniósł Stanisław awansując do grona najbardziej zaufanych osób królowej Elżbiety Rakuszanki¹⁹. Już w trakcie pobytu Jana Olbrachta na Rusi, w latach 1486–1490, Chodecki towarzyszył przyszlęmu monarsze, pod którym służył²⁰. Dzięki temu, po objęciu przez Olbrachta władzy, kiedy król rozpoczął budowę swego stronnictwa, Chodecki mógł liczyć na specjalne względy i szybki awans. W latach 1492–1499 i 1501–1505 powierzono mu odpowiedzialność za obronę południowo-wschodnich granic państwa polskiego²¹. W roku 1495 występował z tytułem kasztelana lwowskiego²². Piastował także urząd starosty lwowskiego²³, halickiego²⁴, trembowelskiego²⁵, lubaczowskiego²⁶ i podolskiego²⁷. Stanisław razem ze swymi braćmi: Janem i Piotrem brał udział w mołdaw-

¹² Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD), Metryka Koronna (dalej: MK) 11, k. 542; regest: *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, wyd. T. Wierzbowski, Warszawa 1905, t. 1, nr 581 (dalej: MRPS I); J. Kurtyka, *Podole w czasach jagiellońskich*, op. cit., s. 148.

¹³ AGAD, MK 12, k. 44 v-45; druk: MRPS I, nr 746 (regest); Urz. Rus., nr 667.

¹⁴ Urz. Rus., nr 829.

¹⁵ *Urzednicy wojewodztwa podolskiego XV–XVIII wieku. Spisy*, opr. K. Przyboś, Kraków 1994 (dalej: Urz. Pod.), nr 582. Data objęcia przez Chodeckiego urzędu to 26 sierpnia 1462 r., datę tą skorygowano jednak w: *Urzednicy podolscy XIV–XVIII wieku. Spisy*, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1998 (dalej: Urz. Podol.), nr 623. Za moment objęcia urzędu uznano sejm piotrkowski (11–29 XI 1462). Data objęcia przez Chodeckiego urzędu wojewody to najpewniej 25 listopada.

¹⁶ Urz. Rus., nr 1234.

¹⁷ J. Kamiński, *Otto z Chodcza*, op. cit., s. 6.

¹⁸ W. Pociecha, *Stanisław Chodecki*, op. cit., s. 352; J. Kamiński, *Otto z Chodcza*, op. cit., s. 7.

¹⁹ K. Niemczyk, *Problem Pokucia, spornego terytorium polsko-moldawskiego w końcu XV i początku XVI wieku*, „Studia Historyczne” 2014, nr 52, z. 2, s. 168; A. Borzemski, *Sprawa pokucka*, op. cit., s. 378; Z. Spieralski, *Z dziejów wojen polsko-moldawskich*, „Studia i Materiały do historii wojskowości” 1965, t. 11, cz. 1, s. 108.

²⁰ W. Pociecha, *Otto Chodecki*, PSB, Kraków 1937, t. 3, s. 352.

²¹ Ibidem.

²² Urz. Rus., nr 834; AGZ, t. 15, nr 2475; В. Михайловський, *Еластична спільнота. Подільська шляхта в другій половині XIV-70-х роках XVI століття*, Київ 2012, s. 258.

²³ Urz. Rus., nr 1176; В. Михайловський, *Еластична спільнота*, op. cit., s. 258.

²⁴ Urz. Rus., nr 337; В. Михайловський, *Еластична спільнота*, op. cit., s. 258.

²⁵ Urz. Rus., nr 671; В. Михайловський, *Еластична спільнота*, op. cit., s. 258.

²⁶ *Urzednicy wojewodztwa belskiego i ziemi chełmskiej XIV–XVIII wieku. Spisy*, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1992, nr 979; Urz. Rus, nr 671.

²⁷ Urz. Pod., nr 522; Urz. Podol., nr 553 - tam korekta daty ustąpienia Chodeckiego z urzędu; В. Михайловський, *Еластична спільнота*, op. cit., s. 258; J. Kurtyka, *Podole w czasach jagiellońskich*, op. cit., s. 148.

skiej wyprawie Olbrachta w 1497 roku, w czasie której Jan zginął²⁸. W 1502 roku wyznaczony został posłem do hospodara mołdawskiego, jednak w skutek prowadzonej przez Polskę gry na czas, poselstwo do Suczawy nie dotarło²⁹. Chodecki został także wyznaczony, wraz z Mikołajem Kamienieckim, do udziału w spotkaniu ze Stefanem Wielkim w Kołaczynie (1503 r.), które ostatecznie nie doszło do skutku³⁰.

Kluczową rolę Stanisław z Chodcza odegrał jednak w czasie konfliktu polsko-mołdawskiego z 1505 roku. Po śmierci hospodara mołdawskiego Stefana Wielkiego, jego następca Bogdan III dążył do pokojowego rozwiązania problemu spornego terytorium jakim było Pokucie³¹. Ziemia ta od roku 1502, kiedy to zagarnął ją Stefan Wielki, znajdowała się w rękach mołdawskich³², toteż hospodar, licząc na wzmocnienie swojej pozycji zarówno względem swoich oponentów w Mołdawii jak i względem Turcji, wysunął propozycję, iż w zamian za rękę królewskiej siostry - Elżbiety, gotów jest oddać sporne terytorium³³. Propozycja taka spotkała się z pozytywnym przyjęciem przez Aleksandra Jagiellończyka. Król polski zajęty konfliktem z Moskwą, a także zdający sobie sprawę z potrzeby reformy armii polskiej z powodu niewystarczających możliwości obronnych, z poklaskiem przyjął możliwość pokojowego odzyskania Pokucia³⁴. Jednakże ze zdecydowanym sprzeciwem wystąpiła Elżbieta Rakuszanka - matka kandydatki na żonę, a także sama królowna, która obawiała się małżeństwa z „jednookim barbarzyńcą”³⁵. Zaniepokojony hospodar zdecydowany

²⁸ W. Pociecha, *Otto Chodecki*, op. cit., s. 352; J. Kamiński, *Otto z Chodcza*, op. cit., s. 8; K. Niemczyk, *Antymoldawska czy antyturecka wyprawa Jana Olbrachta z 1497 r.?* (w druku).

²⁹ Wraz z nim posłować mieli arcybiskup Boryszewski, wojewoda sandomierski Jan Tarnowski, wojewoda podolski Paweł Kola i dziekan lwowski Krowicki, zob.: Z. Spieralski, *Z dziejów wojen*, op. cit., s. 83; I. Czamańska, *Moldawia i Wołoszczyzna wobec Polski, Węgier i Turcji w XIV i XV wieku*, Poznań 1996, s. 185; K. Niemczyk, *Kamieniecki Geschlecht und seine Beziehungen zu Moldau am Ende des 15. Und zu Beginn des 16. Jahrhunderts. Ein Überblick*, „Codrul Cosminului” 2014, t. 20, z. 2, s. 297–320; idem, *Problem Pokucia*, s. 155–174.

³⁰ AGAD, *Libri Legationum* (dalej: LL) 1, k. 154v-155v; *akta Aleksandra króla polskiego, wielkiego księcia litewskiego (1501–1506)*, wyd. F. Papée, Kraków 1927 (dalej: AAleks), nr 187; A. Jabłonowski, *Sprawy wołoskie za Jagiellonów. Akta i Listy. Akta Koronne*, w: *Źródła dziejowe*, Warszawa 1878, t. 10, nr 23; Z. Spieralski, *Z dziejów wojen*, op. cit., s. 96.

³¹ AGAD, LL 2, k. 18–20; AAleks, s. 261; I. Czamańska, *Moldawia i Wołoszczyzna*, op. cit., s. 192; Z. Spieralski, *Z dziejów wojen*, op. cit., s. 106; K. Niemczyk, *Problem Pokucia*, op. cit., s. 167.

³² A. Jabłonowski, *Sprawy wołoskie*, op. cit.; Z. Spieralski, *Z dziejów wojen*, op. cit., s. 83; L. Fac, *Południowo-wschodni teatr działań wojennych w latach 1497–1509*, „Rocznik Przemyski” 2007, t. 43, z. 1, s. 67–68; M. Plewczyński, *Wojny i wojskowość polska w XVI w.*, Zabrze 2011, t. 1, s. 150; K. Niemczyk, *Problem Pokucia*, op. cit., s. 169.

³³ AGAD, MK 21, k. 162; druk: MRPS III, nr 2048 (regest); AAleks, nr 257; Z. Spieralski, *Z dziejów wojen*, op. cit., s. 105–108; K. Niemczyk, *Problem Pokucia*, op. cit., s. 167; idem, *Kamieniecki Geschlecht*, op. cit., s. 297–320; idem, *Moldawia Bogdana III Ślepego w polityce Aleksandra*, w: *Jagiellonowie i ich świat*, red. B. Czwojdrak, J. Sperka, P. Węcowski, Kraków 2015, s. 181–183.

³⁴ K. Niemczyk, *Problem Pokucia*, op. cit., s. 167–168; idem, *Moldawia Bogdana III Ślepego*, op. cit., s. 175–177, 182.

³⁵ B. Wapowski, *Kroniki Bernarda Wapowskiego z Radochoniec, kantora katedralnego krakowskiego: część ostatnia czasy podługoszowskie obejmująca (1480–1535)*, Kraków 1874 (dalej: Wapowski), s. 62–63, 279; G. Ureche, *Letopisetul țării Moldovei*, red. P. P. Panaitescu, București 1958, s. 112, 126.

był przekonać niechętną mu królową. W tej właśnie sprawie kluczową rolę odegrał Stanisław z Chodcza – osoba zaufana Elżbiety Rakuszanki. Bogdan III postanowił przekonać do swojego pomysłu Chodeckiego i prosić go o wstawiennictwo w tej sprawie u królowej. W tym celu wysłał do Chodeckiego posła Łukasza Dracza, po czym negocjacje przeniosły się do Suczawy³⁶. Ich efektem był wstępny układ małżeński, w wyniku którego, w zamian za obietnicę uzyskania ręki królowny, Bogdan zobowiązany był przekazać Pokucie stronie polskiej³⁷. 8 grudnia 1505 roku przybyło oficjalne poselstwo Bogdana z propozycją ożenku³⁸, a z odpowiedzią wydelegowano do gospodarza 18 marca 1506 r. Stanisława Chodeckiego, Mikołaja Firleja i Bernarda Wilczka³⁹. Wywiązując się z umowy Bogdan zwrócił Pokucie stronie polskiej, oczekując teraz obiecanej mu ręki Elżbiety⁴⁰. Jednakże śmierć króla Aleksandra, zwolennika tego pomysłu, przekreśliła wspomniane plany matrymonialne. Wobec niewywiązania się strony polskiej z umowy, gospodarz mołdawski, czując się oszukany,

Bogdan często określany jest w historiografii jako postać szczególnie brzydka, ułomna fizycznie. Jest to konsekwencją zapisu u kronikarza Ureche, który przytoczył jego przydomek „Bogdan vodă cel Grozav și Orbu” lub „Bogdan vodă cel Orb și Grozav” (G. Ureche, *Letopisetul*, op. cit., s. 112, 126), następnie jednak określa go jako „grozav la față și orbu de un ochiu” [tzn. o przerażającym wyglądzie i ślepy na jedno oko] (G. Ureche, *Letopisetul*, op. cit., s. 127). Według rumuńskich badaczy, G. Ureche posłużył się takim opisem, bowiem znajdował się pod silnym wpływem źródeł polskich i uznał wygląd Bogdana za pretekst do unieważnienia układu dotyczącego przyszłego małżeństwa z Elżbietą. Tu miał mieć swój początek pogląd o jego zniekształconej twarzy. Tymczasem Bogdan na pewno nie był ślepy. Z pewnością był dzielnym wojownikiem i znakomicie radził sobie na polu walki. Brak także w źródłach jakichkolwiek informacji na temat jego ułomności fizycznych. Zachodzi zatem przypuszczenie, że Bogdan nie widział bądź niedowidział na jedno oko. Przyczyny takiego faktu mogą być dwie. Bądź cierpiał na jaskrę w jednym oku, co zdążyłoby potwierdzać fakt, iż jego potomkowie Bogdan i Aleksander również borykali się z problemami ze wzrokiem (P. Ștefănescu, *Lumea văzută de medici*, București 1991, op. cit., s. 61–62), bądź w czasie walki w 1497 roku został zraniony w jedno oko. W języku rumuńskim „cel Grozav” nie oznacza zaś straszniego wyglądem, ale raczej człowieka o wyjątkowych cechach fizycznych i moralnych (V. Breban, *Dicționar general al limbii române*, București 1992, t. 1, s. 422). Jego nienaganny wizerunek zdaje się potwierdzać portret Bogdana znajdujący się w cerkwi w Pătrăuți, na którym próżno dopatrywać się jakichkolwiek wad fizycznych Bogdana. (Za udostępnienie zdjęć wizerunku Bogdana z cerkwi w Pătrăuți, jak i bardzo cenne wskazówki serdecznie dziękuję Pani Profesor Ilonie Czamańskiej.) Jako że nie widział na jedno oko, nazwano go ślepym. Stąd i dzisiaj wielokrotnie nazywa się Bogdana, nie Jednookim, a Ślepym. Zob.: I. Ursu, *Ștefan cel Mare*, București 1925, s. 285, 291, 297; V. Breban, *Dicționar general al limbii române*, ediție revăzută și adăugită, București 1992, t. 1, s. 422; P. Ștefănescu, *Lumea văzută de medici. Mari bolnavi, mari conducători de stat*, București 1991, s. 61–62. Inny przydomek Bogdana pojawia się w dokumencie z 1501 roku: „Choban” (*Acta et epistolae relationum Transsylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia*, red. A. Veress, Budapest 1914, t. 1, s. 54–57).

³⁶ AGAD, LL 2, k. 48–49; AAleks, nr 294; K. Niemczyk, *Problem Pokucia*, op. cit., s. 168; A. Borzowski, *Sprawa pokucka*, op. cit., s. 378; Z. Spieralski, *Z dziejów wojen*, op. cit., s. 108.

³⁷ *Acta et epistolae relationum Transsylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia*, red. A. Veress, Budapest 1914, t. 1, nr 63.

³⁸ AGAD, MK 21, k. 314 v-315; druk: MRPS III, nr 2519 (regest).

³⁹ AAleks, nr 317.

⁴⁰ AGAD, dokument pergaminowy, nr 5407; AAleks, nr 298, 317; K. Niemczyk, *Problem Pokucia*, op. cit., s. 168; A. Borzowski, *Sprawa pokucka*, op. cit., s. 379.

w połowie września 1506 r. zajął sporne terytorium siłą⁴¹. Strona polska pośpiesznie zorganizowała wyprawę, mającą na celu odzyskanie zagarniętych terenów. Na jej czele stanął Mikołaj Kamieniecki, pod jego zaś rozkazami znalazła się między innymi chorągiew Stanisława z Chodcza, licząca 30 jeźdźców⁴². Wyprawa Kamienieckiego zakończyła się sukcesem, a Pokucie powróciło w ręce polskie⁴³. Nie był to jednak koniec konfliktu.

Polsko-mołdawski spór o Pokucie powrócił na arenę polityczną w 1509 roku za sprawą Juliusza II, zwolennika nowej wyprawy antytureckiej. Dążąc do realizacji swojego celu, papież postanowił osłabić Turcję poprzez odebranie jej sojuszników. W pierwszej kolejności rozpoczął zatem zabiegi u Bogdana mołdawskiego, chcąc związać, tego potencjalnego sojusznika Turcji, z Polską. Wykorzystał w tym celu postanowił niedoszły układ małżeński Bogdana z Elżbietą Jagiellonką. 12 kwietnia 1509 r. wystosował zatem do Zygmunta Starego breve, przypominające o zawartym układzie z Bogdanem⁴⁴. Zygmunt daleki był jednak od chęci spowinowacenia się z hospodarem, podobnie zresztą jak Władysław węgierski, któremu 24 czerwca król polski przekazał owo breve papieskie⁴⁵. Sam Bogdan chyba też nie miał większych nadziei na mariaż z Elżbietą, jako że już w latach 1508–1509 starał się o rękę Ruxandy, córki hospodara wołoskiego Mihni I Złego⁴⁶, którą ostatecznie poślubił 15 sierpnia 1513 roku⁴⁷, a o której napiszę w dalszej części artykułu. Sprawy Pokucia jednak nie zarzucił, zapewne również ze względów ekonomicznych. Różnica w dochodach po utracie Pokucia musiała zostać przez Mołdawian boleśnie odczuta. Toteż wykorzystując wsparcie papieskie, w czerwcu 1509 roku hospodar zaatakował zarów-

⁴¹ Z. Spieralski, *Z dziejów wojen*, op. cit., s. 111.

⁴² AGAD, ASK, oddz. 86, nr 6, k. 16, 17v, 18–19, 21, 23v, 25–25v, 28v–29v, 32v, 42v, 45–46, 47v; zob. też: K. Niemczyk, *Problem Pokucia*, op. cit., s. 169.

⁴³ Z. Spieralski, *Z dziejów wojen*, op. cit., s. 120; L. Fac, *Południowo-wschodni teatr działań*, op. cit., s. 82; J. Marinescu, *Bogdan III cel Orb 1504–1517*, București 1910, s. 44; K. Niemczyk, *Problem Pokucia*, op. cit., s. 171.

⁴⁴ E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, (dalej: Hurmuzaki) București 1891, t. 2/2, s. 583–584, nr 465; J. Smołucha, *Papiestwo a Polska w latach 1484–1526. Kontakty dyplomatyczne na tle zagrożenia tureckiego*, Kraków 1999, s. 104–105; K. Baczkowski, *Stosunki polsko-węgierskie w pierwszych latach panowania Zygmunta Starego 1507–1510*, w: *Cracovia-Polonia-Europa: studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, red. W. Bukowski, Kraków 1995, s. 571; J. Marinescu, *Bogdan cel Orb 1504–1517*, București 1910, s. 39.

⁴⁵ J. Smołucha, *Papiestwo a Polska*, op. cit., s. 105.

⁴⁶ Szerzej kwestię tę omówię w dalszej części artykułu.

⁴⁷ M. Costăchescu, *Documentele moldovenești de la Bogdan voievod (1504–1517)*, București 1940, s. 367–369, nr 58; S. Nicolaescu, *Documente slavo-române cu privire la relațiile Țării Românești și Moldovei cu Ardealul în sec. XV și XVI*, București 1905, s. 13, 168; A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, București 1986, s. 428; S. Gorovei, *O controversă: „doamnele” lui Bogdan al III-lea*, s. 147–148, Gorovei rozprawił się z błędnym poglądem Alexandru Simona jakoby Ruxanda był księżniczką habsburską. Zob.: I. Marinescu, *Bogdan III cel Orb*, op. cit., s. 114; C. Constantin, C. Giurescu, *Istoria românilor*, București 1940, t. II/1, s. 136, 146.

no Pokucie, jak i Podole⁴⁸. 27 czerwca wojska mołdawskie podeszły pod Kamieniec Podolski i chociaż udało im się rozbić oddział zwiadowczy, który właśnie przekroczył Dniestr celem udania się pod Chocim, sama twierdza kamieniecka pozostała niezdobyta⁴⁹. Bogdan ruszył zatem pod Halicz, ale że i ta twierdza okazała się być nie do zdobycia, udał się pod Lwów⁵⁰.

Wydarzeniom tym, a w szczególności ich symbolice, poświęcił swój artykuł rumuński historyk Ovidiu Cristea⁵¹. Zwrócił on uwagę na różne opisy tych samych wydarzeń zaprezentowane w źródłach rumuńskich i polskich. Swoją analizę rozpoczął od kroniki Romana Makariosa. Jest w niej mowa o ataku na sławne miasto jakim był Lwów, a także o spaleniu wsi i miasteczek znajdujących się dookoła grodu. Bogdan miał także napaść na Rohatyn, który doszczętnie zrabował i zniszczył, a wielu mieszkańców uprowadził⁵². *Latopis ziemi mołdawskiej* Grigore Ureche wspomina dodatkowo, iż Bogdan miał uderzyć włócznią w bramy Lwowa, a także porwać dzwon z kościoła w Rohatynie, który jako łup zabrał do Suczawy⁵³. Cristea jest zdania, że tych właśnie informacji, które odnajdujemy w opisach Romana Makariosa i Ureche, a zatem wzmianki o uderzeniu w bramy Lwowa oraz o zrabowaniu dzwonu z kościoła w Rohatynie brakuje w polskich źródłach i to one stały się przedmiotem dalszych rozważań Autora. Nim przejdę do ich omówienia, chciałabym się pokrótce przyjrzeć kronikom polskim, by stwierdzić, czy faktycznie opisów tych w polskich źródłach brak. Według relacji Bielskiego Bogdan, który pod Haliczem stracił miał wszystkie działa, trzy dni bezowocnie próbował zdobyć Lwów, jednak na wieść o nadciągających potężnych oddziałach polskich, zarządził odwrót nie osiągnąwszy dalszych sukcesów. Wspomniany jest jeszcze napad na Rohatyn, ograbienie wsi, złupienie sreber i dzwonów z kościołów rohatyńskich, następnie powrót do Mołdawii⁵⁴. Wapowski przedstawia natomiast jeszcze inny epilog walki o Lwów. Według jego relacji starcie trwało trzy dni. Przełomem było jednak zniszczenie przez Lwowian armaty, ustawionej

⁴⁸ Decjusz, *De Sigismundi regis temporibus liber, 1521*, wyd. W. Czermak, Kraków 1901 (dalej: Decjusz), s. 36; J. Smółucha, *Papiestwo a Polska*, op. cit., s. 105; M. Morka, *Sztuka dworu Zygmunta I Starego. Treści polityczne i propagandowe*, Warszawa 2006, s. 69; O. Cristea, *Knocking at the enemy's gate: gesture of power of Bogdan III of Moldavia (1509)*, w: *Orient et Occident. Construction des identités en Europe médiévale*, red. L. Diaconu, București 2014, s. 155; L. Pilat, *Între Roma și Bizanț. Societate și putere în Moldova (sec. XIV–XVI)*, Iași 2008, s. 224–227.

⁴⁹ J. Marinescu, *Bogdan cel Orb*, op. cit., s. 41; J. Besala, *Zygmunt Stary i Bona Sforza*, Poznań 2012, s. 147; A. Oțetea, *Istoria lumii în date*, București 1972, s. 563.

⁵⁰ O. Cristea, *Knocking at the enemy's gate*, op. cit., s. 155; L. Pilat, *Între Roma și Bizanț*, op. cit., s. 224–227; J. Marinescu, *Bogdan cel Orb*, op. cit., s. 41–42.

⁵¹ O. Cristea, *Knocking at the enemy's gate*, op. cit., s. 153–172.

⁵² *Cronica lui Macarie*, w: *Cronicile slavo-române din secolele XV–XVI publicate de Ioan Bogdan*, red. P. P. Panaitescu, București 1959, s. 91; A. Nicolaou-Konnari, *Diplomatics and Historiography: The Use of Documents in the Chronicle of Leontios Makhairas*, in: *Diplomatics in the Eastern Mediterranean 1000–1500: Aspect of Cross-cultural Communication*, red. A. D. Beihammer, M. G. Parani, C. D. Schabel, Leiden–Boston 2008, s. 293–323.

⁵³ G. Ureche, *Letopisetul țării Moldovei*, op. cit., s. 129.

⁵⁴ *Kronika polska Marcina Bielskiego nowo przez Joachima Bielskiego, syna jego wydana*, Kraków 1597, s. 513.

przez hospodara na pobliskim wzgórzu, służącej do ostrzeliwania miasta. Po tym incydencie Bogdan zdecydował o wycofaniu się⁵⁵. Zatem u Bielskiego kwestia ataku na Rohatyn, jak i zrabowania stamtąd dzwonu jest jak najbardziej obecna, opisu uderzenia w bramy Lwowa faktycznie u kronikarzy podejmujących ten temat brak. Celem O. Cristea była jednak nie tyle rekonstrukcja przebiegu wydarzeń, co raczej analiza symboliki odnalezionnej w opisie G. Ureche⁵⁶. W jego przekonaniu, przyczyna rzeźkowego odmiennego zapisu w źródłach polskich i mołdawskich leży bowiem w odmiennym postrzeganiu tych wydarzeń przez kronikarzy i celu, jaki sobie postawili. O ile bowiem dla Bielskiego oblężenie Lwowa przez Mołdawian stanowi stratę ich czasu, bowiem żadnego sukcesu nie odnieśli, o tyle dla Ureche jest to znaczące wydarzenie, świadczące o potędze Bogdana. Dzieło to ma charakter toposu⁵⁷. Zdaniem Cristea, uderzenie przez Bogdana III włócznie w bramy Lwowa, a także zrabowanie dzwonu z kościoła w Rohatynie było świadomym posunięciem hospodara odwołującego się w tym momencie do znanej symboliki⁵⁸. Działania te miały być, w przekonaniu Cristea, oznaką wypowiedzenia wojny obrońcom bram miasta, a zatem całemu Królestwu Polskiemu. Były demonstracją siły i chęci pomszczenia złamanej obietnicy⁵⁹. Powstaje jednak pytanie o to, czy to faktycznie hospodar chciał się odwołać do znanej symboliki, czy może raczej opisujący te wydarzenia kronikarz? Być może właśnie dlatego wzmianki tej próżno szukać w jakimkolwiek innym źródle? Cristea zastanawia się również czy istnieje związek pomiędzy tymi dwoma symbolicznymi zdarzeniami: uderzeniem w bramy Lwowa i skradzeniem dzwonu z rohatyńskiego kościoła, nie znajduje jednak wyjaśnienia dla tego problemu. W moim przekonaniu, o ile można zgodzić się z Cristea, że informacji o uderzeniu w bramy Lwowa faktycznie próżno szukać w innych źródłach i być może faktycznie była to jakaś próba (czy to kronikarza, czy Bogdana) odwołania się do stosowanej w innych działach literackich symboliki, o tyle zrabowanie dzwonu z Rohatyna jest wydarzeniem znanym polskim kronikarzom. W porwaniu przez Bogdana dzwonu z kościoła w Rohatynie nie dopatrywałabym się zatem symboliki, ale raczej wiązała je właśnie z rodziną Chodeckich, do której miasto należało⁶⁰. Hospodar mołdawski miał Polakom za złe niedotrzymanie zawartego układu, czuł się oszukany i wykorzystany. Jego gniew sku-

⁵⁵ Wapowski, s. 87; O. Cristea, *Knocking at the enemy's gate*, op. cit., s. 161; o ataku mołdawskim na Lwów wspomina jeszcze *Chronica*, w: *ATomic*, t. 1, s. 45–46, nr 29 oraz list do Władysława II Jagiellończyka z 1509 roku, *ATomic*, t. 1, s. 41–45, nr 27.

⁵⁶ O. Cristea, *Knocking at the enemy's gate*, op. cit., s. 158.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 159.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 168–169, Autor przytacza bardzo liczne przykłady symbolicznego uderzenia mieczem; por. L. V. Marvin, *Man famous in Combat and Battle: Common Soldiers and the Siege of Bruges*, „*Journal of Medieval History*” 1998, t. 24, s. 243–258; P. Stephenson, *The Legend of Basil the Bulgar-Slayer*, Cambridge University Press 2003, s. 51–52; *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării-Românești*, red. A. Veress, București 1929, t. 2, s. 249; P. Buc, *Dangereux rituel. De l'histoire médiévale aux sciences sociales*, Paris 2003, passim; idem, *The Dangers of Ritual: Between Early Medieval Texts and Social Scientific Theory*, Princeton 2002, passim.

⁵⁹ O. Cristea, *Knocking at the enemy's gate*, op. cit., s. 171.

⁶⁰ Podobne zdanie wyraził L. Fac, *Południowo-wschodni teatr*, op. cit., s. 83.

pił się zaś na Stanisławie z Chodcza, który w oczach gospodarza winny był całemu oszukańczemu układowi. To z nim ustalane były warunki traktatu małżeńskiego, to jemu gospodarz zaufał prosząc o wstawiennictwo u Elżbiety Rakuszanki⁶¹, toteż kiedy układ został zerwany, rozżalony gospodarz cały swój gniew skupił na Chodeckim. Zatem w 1509 roku napadł na jego dobra, których centrum stanowił właśnie Rohatyn, porywając zresztą jego matkę i dwóch braci: Rafała oraz Piotra⁶². W wydarzeniach z Rohatyna z roku 1509 dopatrywałabym się zatem odwetu na rodzinie Chodeckich za niepowodzenie układu małżeńskiego Bogdana. Uderzając na ziemię polskie w 1509 roku Bogdan, wbrew przekonaniom, nie dążył do urzeczywistnienia projektu małżeńskiego z Elżbietą. W latach 1508–1509, gospodarz rozpoczął wszak starania o rękę Ruxandy. Z 7 września 1511 roku pochodzi dokument, w którym wdowa po księciu (vodă) Mihniei-Voica wspomina o przekazaniu przez męża złota i srebra, które miały stanowić posag dla jego córki Ruxandy. Jako że Mihnea utracił władzę jesienią 1509 roku, do zawarcia umowy przedślubnej musiało dojść przed tą datą⁶³. Do ślubu nie doszło natychmiast, ponieważ 12 marca 1510 roku został zamordowany w Sibiu Minhea Zły⁶⁴ i jego rodzina pogrążyła się w rocznej żałobie, później zaś (26 lutego 1511) zmarła matka Bogdana⁶⁵, więc ślub znowu trzeba było odłożyć. O tym jednak, że plany matrymonialne trwały świadczy dokument z 1511 roku, w którym Voica domagała się od Braszowa zwrotu pozłacanych pucharów przeznaczonych na posag dla Ruxandy⁶⁶. Zatem, w moim przekonaniu, wojna z 1509 roku nie była z punktu widzenia Bogdana podyktowana nadzieją na realizację układu małżeńskiego z Elżbietą, chociaż taki był oczywiście oficjalny powód wyprawy, ale odwetem za niedotrzymanie warunków umowy i doznaną wówczas krzywdę. Wsparcie udzielone mu przez papieża niejako legitymizowało i uzasadniało jego atak na Pokucie. Toteż kwestia realizacji dawno zawartego porozumienia w sprawie ożenku z Elżbietą, musiała służyć mu jako pretekst do walki. Ten bowiem układ popierał papież i chęć jego realizacji

⁶¹ AGAD, LL 2, k. 48–49; AAleks, nr 294, 298; S. Gorovei, *Mușatinii*, Chișinău 1991, s. 71.

⁶² Hurmuzaki, București 1891, t. 2/2, nr 481; *Acta Tomiciana*, wyd. T. Działyński, Poznań 1852, t. 1, s. 103–104 (dalej: ATomic); O. Cristea, *Knocking at the enemy's gate*, op. cit., s. 156–159; J. Kamiński, *Otto z Chodcza*, op. cit., s. 11.

⁶³ I. Bogdan, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Rumânești cu Brașovul și Ungaria în secolul XV și XVI*, București 1902, s. 143–144, nr 147; G. G. Tocilescu, *534 documente istorice slavo-române din Țara Românească și Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul*, București 1931, s. 216, nr 226; S. Gorovei, *O controversă: „doamnele” lui Bogdan al III-lea*, s. 151–152; C. Rezachevici, *Descendența nelegitimă a lui Vlad Țepeș: Mihneștii și mitropolia bucureșteană de la Radu Vodă*, „Arhiva Genealogică” 2000, t. 7, z. 1–4, s. 229–238; idem, *Dracea armașul din Mănești, soțul mamei lui Mihnea cel Rău, fiul nelegitim al lui Vlad Țepeș, și moștenirea lăsată de el Mihneștilor*, „Argessis” 2005, t. 14, s. 315–331.

⁶⁴ A. Lapedatu, *Mihnea cel Rău și ungerii 1508–1510*, w: *Anuarul Institutului De Istorie Națională*, t. 1 (1921–1922), s. 70–71.

⁶⁵ G. Ureche, *Latopisetul*, op. cit., s. 131; S. Gorovei, *O controversă: „doamnele” lui Bogdan al III-lea*, op. cit., s. 152.

⁶⁶ Hurmuzaki, t. 15/1, s. 215, nr 387; Voica ponawiała żądania jeszcze kilkukrotnie, również do Władysława węgierskiego. Ostatecznie otrzymała 23 zamiast 24 pucharów, zob.: I. Bogdan, *Documente și regeste privitoare*, op. cit., s. 144 i G.G. Tocilescu, *534 documente istorice slavo-române*, op. cit., s. 215–217, nr 225, 226; S. Gorovei, *O controversă: „doamnele” lui Bogdan al III-lea*, op. cit., s. 152.

usprawiedliwiła rozpoczęcie działań zbrojnych przez hospodara. W moim przekonaniu Bogdan chciał wykorzystać wsparcie papieskie do odbicia utraconej ziemi i pomśzczenia doznanej krzywdy. Realizacja kontraktu małżeńskiego była zaś jedynie pretekstem, nie stanowiła ona celu działania hospodara.

Rola Chodeckich w tytułowej wyprawie z 1509 roku była, w moim przekonaniu, kluczowa. Niedopełniony przez stronę polską układ małżeński Bogdana z Elżbietą, w wyniku którego hospodar utracił Pokucie, stał się dla Bogdana Jednookiego symbolem upokorzenia i doznanej krzywdy, którą koniecznie chciał pomścić. Wsparcie udzielone mu przez papieża dało mu zaś pretekst do walki. Jego gniew i złość skupiły się także na rodzinie Chodeckich, której przedstawiciel, w oczach Bogdana, odpowiedzialny był za zwanie owego „oszukańczego” układu. W ramach zemsty spalony został Rohatyn, miasto należące do Chodeckich, zaś matka Stanisława, głównego animatora traktatu małżeńskiego oraz jego dwaj bracia uprowadzeni. Również rabunek dzwonu z kościoła rohatyńskiego, w której Cristea dopatruje się symboliki walki z Królestwem Polskim, postrzegabym jako odwet uczyniony na rodzinie Chodeckich. Dzwon ten przecież jako łup, został przez Bogdana przewieziony do Suczawy, zatem musiał mieć on dla niego sporą wartość—przypominał o pomśzczeniu doznanej krzywdy.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

AGAD: *Libri Legationum* 1, 2

Archiwum Skarbu Koronnego, oddział 86

Dokument pergaminowy nr 5407

Metryka Koronna, ks. 11, k. 542;

ks. 12, k. 44 v-45;

ks. 21, k. 162, 314 v-315

Acta et epistolae relationum Transsylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia, red. A. Veress, Budapest 1914, vol. 1.

Acta Tomiciana, wyd. T. Działyński, Poznań 1852, t. 1.

Akta Aleksandra króla polskiego, wielkiego księcia litewskiego (1501–1506), wyd. F. Papée. Kraków 1927.

Bogdan I., *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Rumânești cu Brașovul și Ungaria în secolul XV și XVI*, București 1902.

Costăchescu M., *Documentele moldovenești de la Bogdan voievod (1504–1517)*, București 1940.

Cronica lui Macarie, w: *Cronicle slavo-române din secolele XV–XVI publicate de Ioan Bogdan*, red. P.P. Panaitescu, București 1959.

Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării-Românești, red. A. Veress, București 1929, vol. 2.

Hurmuzaki E., *Documente privitoare la istoria Românilor*, București 1891, vol. 2/2; București 1911, vol. 15/1.

Kronika polska Marcina Bielskiego nowo przez Joachima Bielskiego, syna jego wydana, Kraków 1597.

Материалы для истории взаимных отношений России, Польши, Молдавии, Валахии и Турции в XIV–XVI вв., собр. В. А. Уляницким, Москва 1887.

- Matricularum Regni Poloniae Summaria*, wyd. T. Wierzbowski, Warszawa 1905, t. 1.
- Nicolaescu S., *Documente slavo-române cu privire la relațiile Țării Românești și Moldovei cu Ardealul în sec. XV și XVI*, București 1905.
- Tocilescu G. G., *534 documente istorice slavo-române din Țara Românească și Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul*, București 1931.
- Ureche G., *Letopisetul țării Moldovei*, red. P. P. Panaitescu, București 1958.
- Wapowski B., *Kroniki Bernarda Wapowskiego z Radochoniec, kantora katedralnego krakowskiego: część ostatnia czasy podługoszowskie obejmująca (1480–1535)*, Kraków 1874.

Literatura

- Baczkowski K., *Stosunki polsko-węgierskie w pierwszych latach panowania Zygmunta Starego 1507–1510*, w: *Cracovia-Polonia-Europa: studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, red. W. Bukowski, Kraków 1995.
- Besala J., *Zygmunt Stary i Bona Sforza*, Poznań 2012.
- Bieniak J., *Elita ziemi dobrzyńskiej w późnym średniowieczu i jej majątki*, w: *Stolica i region. Włocławek i jego dzieje na tle przemian Kujaw i ziemi dobrzyńskiej*, red. O. Krutt-Horonziak, L. Kajzer, Włocławek 1995.
- Blumenstok A., *Plany reform skarbowo-wojskowych w pierwszej połowie panowania Zygmunta Starego*, „Przewodnik Naukowy i Literacki” 1888, t. 16.
- Borzemski A., *Sprawa pokucka za Aleksandra*, „Przegląd Powszechny” 1889, t. 24, z. 10.
- Breban V., *Dicționar general al limbii române*, București 1992, t. 1.
- Buc P., *Dangereux rituel. De l’histoire médiévale aux sciences sociales*, Paris 2003.
- Buc P., *The Dangers of Ritual: Between Early Medieval Texts and Social Scientific Theory*, Princeton 2002.
- Călători străini despre Țările Române*, București 1970, t. 1.
- Constantin C., Giurescu C., *Istoria românilor*, București 1940, t. II/1.
- Cristea O., *Knocking at the enemy’s gate: gesture of power of Bogdan III of Moldavia (1509)*, w: *Orient et Occident. Construction des identités en Europe médiévale*, red. L. Diaconu, București 2014.
- Czamańska I., *Moldawia i Wołoszczyzna wobec Polski, Węgier i Turcji w XIV i XV wieku*, Poznań 1996.
- Decjusz, *De Sigismundi regis temporibus liber, 1521*, wyd. W. Czermak, Kraków 1901.
- Fac L., *Południowo-wschodni teatr działań wojennych w latach 1497–1509*, „Rocznik Przemyski” 2007, t. 43, z. 1.
- Gorovei S., *Mușatinii*, Chișinău 1991.
- Gorovei S., *O controversă: „doamnele” lui Bogdan al III-lea*, „Studii și Materiale de Istorie Medie” 2009, nr 27.
- Jabłonowski A., *Sprawy wołoskie za Jagiellonów. Akta i Listy. Akta Koronne*, w: *Źródła dziejowe*, Warszawa 1878, t. 10.
- Kamiński J., *Otto z Chodcza. Wojewoda krakowski: próba monografii historycznej*, Złoczów 1911.
- Kurtyka J., *Podole w czasach jagiellońskich. Studia i materiały*, opr. M. Wilamowski, Kraków 2011.
- Kurtyka J., *Z dziejów walki szlachty ruskiej o równouprawnienie: represje lat 1426–1427 i sejmiki roku 1439*, „Roczniki Historyczne” 2000, t. 66.
- Lapedatu A., *Mihnea cel Rău și ungurii 1508–1510*, w: *Anuarul Institutului De Istorie Națională*, t. 1 (1921–1922).
- Marinescu J., *Bogdan cel Orb 1504–1517*, București 1910.
- Marvin L. V., *Man famous in Combat and Battle: Common Soldiers and the Siege of Bruges*, „Journal of Medieval History” 1998, t. 24.
- Михайловський В., *Еластична спільнота. Подільська шляхта в другій половині XIV-70-х роках XVI століття*, Київ 2012.
- Morka M., *Sztuka dworu Zygmunta I Starego. Treści polityczne i propagandowe*, Warszawa 2006.

- Nicolaou-Konnari A., *Diplomatics and Historiography: The Use of Documents in the Chronicle of Leontios Makhairas*, in: *Diplomatics in the Eastern Mediterranean 1000–1500: Aspect of Cross-cultural Communication*, red. A. D. Beihammer, M. G. Parani, C. D. Schabel, Leiden-Boston 2008.
- Niemczyk K., *Kamieniecy herbu Pilawa. Z dziejów kariery i awansu szlachty polskiej do roku 1535/1536*, Katowice 2016.
- Niemczyk K., *Kamieniecki Geschlecht und seine Beziehungen zu Moldau am Ende des 15. Und zu Beginn des 16. Jahrhunderts. Ein Überblick*, „Codrul Cosminului” 2014, t. 20, z. 2.
- Niemczyk K., *Problem Pokucia, spornego terytorium polsko-moldawskiego w końcu XV i początku XVI wieku*, „Studia Historyczne” 2014, nr 52, z. 2.
- Niemczyk K., *Moldawia Bogdana III Ślepego w polityce Aleksandra*, w: *Jagiellonowie i ich świat*, red. B. Czwojdrak, J. Sperka, P. Węcowski, Kraków 2015.
- Otetea A., *Istoria lumii în date*, București 1972.
- Paradas C., *Comori ale spiritualității românești la Putna*, Iași 1988.
- Pilat L., *Intre Roma și Bizant. Societate și putere în Moldova (sec. XIV–XVI)*, Iași 2008.
- Plewczyński M., *Wojny i wojskowość polska w XVI w.*, Zabrze 2011, t. 1.
- Pociecha W., *Otto Chodecki*, PSB, Kraków 1937, t. 3.
- Pociecha W., *Stanisław Chodecki*, PSB, Kraków 1937, t. 3.
- Rezachevici C., *Descendența nelegitimă a lui Vlad Țepeș: Mihneștii și mitropolia bucureșteană de la Radu Vodă*, „Arhiva Genealogică” 2000, t. 7, nr 12, z. 1–4.
- Rezachevici C., *Dracea armașul din Mănești, soțul mamei lui Mihnea cel Rău, fiul nelegitim al lui Vlad Țepeș, și moștenirea lăsată de el Mihneștilor*, „Argessis” 2005, t. 14.
- Smolucha J., *Papiestwo a Polska w latach 1484–1526. Kontakty dyplomatyczne na tle zagrożenia tureckiego*, Kraków 1999.
- Sperka J., *Otoczenie Władysława Opolczyka w latach 1370–1401. Studium o elicie władzy w relacjach z monarchią*, Katowice 2006.
- Sperka J., *Początki osadnictwa rycerstwa śląskiego na Rusi Czerwonej*, „Княжа доба: історія і культура” 2010, nr 3.
- Sperka J., *Z dziejów migracji rycerstwa śląskiego na ziemi Rusi Koronnej w końcu XIV i w początkach XV wieku (wstępne rozpoznanie)*, w: *Narodziny Rzeczypospolitej. Studia z dziejów średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych*, red. T. Jurek, W. Bukowski, Kraków 2012, t. 1.
- Sperka J., *Zarys migracji rycerstwa śląskiego na ziemi Rusi Koronnej w okresie panowania Władysława Jagiełły*, „Княжа доба. Історія і культура” 2011, nr 4.
- Spierski Z., *Z dziejów wojen polsko-moldawskich*, „Studia i Materiały do historii wojskowości” 1965, nr 11, cz. 1.
- Ștefănescu P., *Lumea văzută de medici. Mari bolnavi, mari conducători de stat*, București, 1991.
- Stephenson P., *The Legend of Basil the Bulgar-Slayer*, Cambridge University Press 2003.
- Szybkowski S., *Pochodzenie Chodeckich herbu Ogon oraz ich związki rodzinne z Umieńskimi i Lubińskimi*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie” 2016, t. 8, nr 12.
- Ursu I., *Ștefan cel Mare*, București 1925.
- Urzednicy podolscy XIV–XVIII wieku. Spisy*, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1998.
- Urzednicy województwa belskiego i ziemi chełmskiej XIV–XVIII wieku. Spisy*, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1992.
- Urzednicy województwa podolskiego XV–XVIII wieku. Spisy*, opr. K. Przyboś, Kraków 1994.
- Urzednicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku (ziemie halicka, lwowska, przemyska, sanocka). Spisy*, opr. K. Przyboś, Wrocław 1987, t. 3, z. 1.
- Wyczański A., *Z dziejów reform skarbowo-wojskowych za Zygmunta I. Próby relucji pospolitego ruszenia*, *Przegląd Historyczny*” 1952, t. 43.
- Xenopol A. D., *Istoria românilor din Dacia Traiană*, text stabilit de Nicolae Stoicescu și Maria Simionescu, București 1986.

